

Hát Gheo Phú Thọ

Đào Đăng Phượng

Học viện Khoa học Xã hội Việt Nam

Lời cam đoan

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu trong luận án là trung thực. Những ý kiến khoa học trong luận án chưa được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Hà Nội, ngày 23 tháng 7 năm 2013

Tác giả luận án

Đào Đăng Phượng

MỤC LỤC

	tr
MỞ ĐẦU	4
<i>Chương 1: Tổng quan về không gian văn hóa Phú Thọ và tình hình nghiên cứu hát Ghẹo Phú Thọ</i>	
1.1. Khái quát về không gian văn hóa Phú Thọ.....	10
1.2. Hát Ghẹo Phú Thọ và tổng quan nghiên cứu.....	39
<i>Tiểu kết chương 1.....</i>	55
<i>Chương 2: Đặc điểm của hát Ghẹo Phú Thọ và so sánh hát Ghẹo Phú Thọ với một số loại dân ca khác</i>	
2.1. Đặc điểm của hát Ghẹo Phú Thọ.....	57
2.1.1. Cách thức tổ chức, địa điểm và thời gian diễn xướng.....	57
2.1.2. Cách ăn mặc và xung hô.....	59
2.1.3. Trình tự diễn xướng.....	59
2.1.4. Lời ca trong hát Ghẹo.....	65
2.1.5. Âm nhạc.....	70
2.2. So sánh hát Ghẹo với một số loại dân ca khác.....	78
2.2.1. Nguồn gốc thể loại qua các truyền thuyết.....	79
2.2.2. Phong tục, tập quán, tín ngưỡng.....	83
2.2.3. Cơ cấu tổ chức, địa điểm và trang phục diễn xướng.....	85
2.2.4. Trình tự diễn xướng.....	90
2.2.5. Âm nhạc, lời ca và cách phổ thơ.....	96
<i>Tiểu kết chương 2.....</i>	107
<i>Chương 3: Những giá trị của hát Ghẹo Phú Thọ và thực trạng hát Ghẹo Phú Thọ hiện nay</i>	
3.1. Nhìn lại những giá trị của hát Ghẹo Phú Thọ.....	110
3.2. Thực trạng của hát Ghẹo Phú Thọ.....	137
3.3. Giải pháp bảo tồn, phát triển hát Ghẹo Phú Thọ.....	143
3.4. Những đề xuất và kiến nghị.....	150
<i>Tiểu kết chương 3.....</i>	152
KẾT LUẬN.....	154
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	159
PHỤ LỤC LUẬN ÁN.....	169

BẢNG KÊ CHỮ VIẾT TẮT

GS: Giáo sư

GS.TSKH: Giáo sư tiến sĩ khoa học

NCS: Nghiên cứu sinh

Nxb: Nhà xuất bản

PGS: Phó giáo sư

PGS.TS: Phó giáo sư, tiến sĩ

SCN: Sau công nguyên

TCN: Trước công nguyên

TP: thành phố

tr: trang

TW: Trung ương

VHNT: Văn hóa Nghệ thuật

VH,TT&DL: Văn hóa, Thể thao và Du lịch

xb: Xuất bản

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Trong thời kỳ diễn ra hai cuộc kháng chiến vĩ đại của dân tộc ta ở thế kỷ XX, văn hóa nghệ thuật luôn được coi là mũi nhọn xung kích, được ví là vũ khí tinh thần góp phần đắc lực vào công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội ở miền Bắc và giải phóng miền Nam thống nhất đất nước.

Những năm gần đây, trong nền kinh tế thị trường phát triển theo định hướng xã hội chủ nghĩa thì văn hóa nói chung lại được nhận diện một cách rõ ràng hơn, và vai trò của văn hóa được đánh giá đúng với giá trị của nó trong đời sống xã hội hiện tại.

Hiện nay, sự giao lưu, hội nhập về văn hóa giữa các nước trong khu vực và thế giới đã trở thành một xu thế tất yếu trong quá trình vận động của lịch sử. Do đó, vấn đề truyền thống dân tộc mà trước hết là truyền thống văn hóa được kết thành bản sắc văn hóa dân tộc ở mỗi nước phải được đặt lên hàng đầu. Ở nước ta, vấn đề này cũng không phải là trường hợp ngoại lệ, bởi văn hóa được coi là động lực của sự phát triển, đồng thời truyền thống văn hóa hay bản sắc văn hóa đó cũng là một điều khẳng định sự hiện hữu của cộng đồng, của dân tộc, của đất nước ta trước thế giới.

Không chỉ Việt Nam, mà nhiều nước cũng quan tâm sâu sắc tới vấn đề văn hóa dân tộc. Năm 1992, Hội nghị Bộ trưởng văn hóa các nước do Unesco tổ chức tại Stockholm, đã nhấn mạnh tính cấp thiết cũng như sự cần thiết về việc bảo vệ những sắc thái riêng của văn hóa từng nước, trước sự biến đổi nhanh chóng của các lĩnh vực trên toàn cầu.

Nhìn lại lịch sử của đất nước thấy, không phải đến bây giờ chúng ta mới quan tâm tới truyền thống văn hóa dân tộc. Ở thế kỷ XX vừa qua cũng

vậy, ngay từ khi thành lập, Đảng ta đã đặc biệt quan tâm tới vấn đề văn hóa dân tộc. Sự quan tâm đó được thể hiện và được quán triệt một cách cụ thể trong đường lối văn hóa văn nghệ của Đảng mà rõ nhất trong *Bản đề cương văn hóa năm 1943*, đó là phương châm xây dựng một nền văn hóa dân tộc - khoa học và đại chúng. Tất nhiên, định hướng ấy không phải là cái khuôn bất biến, mà nó luôn được bổ sung cho phù hợp với từng điều kiện trong những hoàn cảnh lịch sử cụ thể. Nhiều luận điểm của *Đề cương văn hóa năm 1943* lại được bổ sung hoàn chỉnh sau gần năm mươi năm sau.

Hội nghị lần thứ 4 của Ban chấp hành Trung ương Đảng (khóa VII), nhận thức về văn hóa được nâng lên một tầm cao mới: "Văn hóa là nền tảng tinh thần xã hội, vừa là mục tiêu, vừa là động lực thúc đẩy kinh tế - xã hội" [11, tr.335] và với định hướng nền văn hóa tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc, một lần nữa khẳng định tính nhất quán trong đường lối chỉ đạo văn hóa của Đảng.

Quan điểm khoa học - dân tộc - đại chúng cũng được nhắc lại trong Hội nghị lần thứ 5 của Ban chấp hành Trung ương Đảng (Khoá VIII), đó là: "Nền văn hóa Việt Nam là nền văn hóa thống nhất mà đa dạng trong cộng đồng các dân tộc Việt Nam". Như vậy là, truyền thống văn hóa dân tộc cũng như bản sắc văn hóa dân tộc luôn được quan tâm một cách đúng mức ở thời đại chúng ta.

Trong tổng thể của một nền văn hóa, các loại hình nghệ thuật luôn có vai trò quan trọng trong việc kế thừa, giữ gìn và phát huy những tinh hoa văn hóa dân tộc. Bởi, nghệ thuật là nơi gửi gắm tâm tư, tình cảm cũng là nơi để phản ánh, phản chiếu những phong tục tập quán, tín ngưỡng của nhân dân.

Giữ gìn và phát huy các giá trị văn hóa trong thời đại ngày nay luôn là vấn đề cấp bách, không chỉ định hướng mà cần phải có sự tham gia của nhiều cấp, ngành, đặc biệt là người dân ở những địa phương có vốn văn hóa đặc thù.

Hát Gheo Phú Thọ là một trong những sản phẩm văn hóa tinh thần của người dân vùng đất Tổ thời xa xưa, đồng thời nó là bộ phận cấu thành của kho tàng văn hóa truyền thống Việt Nam. Trải qua nhiều thời kỳ lịch sử, cho dù có sự đứt đoạn, đứt gãy, nhưng các thế hệ người nơi đây đã nối tiếp nhau giữ gìn, sáng tạo, lưu truyền để ngày nay nó vẫn hiện tồn trên mảnh đất này.

Là người con được sinh ra và lớn lên tại vùng Đất Tổ, tôi từng ngày nhận thấy sự ảnh hưởng mạnh mẽ của cuộc sống công nghiệp hóa, hiện đại hóa đang làm biến đổi những giá trị quý giá của thể loại ca hát này. Với những lý do nêu trên, cộng với trách nhiệm bản thân, nên tôi quyết định làm luận án với tiêu đề *Hát Gheo Phú Thọ*.

2. Mục đích nghiên cứu

Mục đích nghiên cứu của luận án là tìm ra những nét đặc trưng của hát Gheo Phú Thọ. Nhìn sâu hơn đó là sự lý giải dẫn đến việc khẳng định những đặc trưng này chỉ có thể được xây dựng trên cơ sở tầng nền của tâm thức người dân Phú Thọ. Bên cạnh đó, để làm rõ hơn luận án sẽ chỉ ra sự tác động của lịch sử, xã hội, điều kiện tự nhiên... là các yếu tố ảnh hưởng trực tiếp hoặc gián tiếp đến sự hình thành những nét đặc trưng của hát Gheo.

Trên cơ sở phân tích, đánh giá về âm nhạc, nội dung ca từ... chúng tôi sẽ tìm ra một số đặc trưng của hát Gheo. Đó là cơ sở để giúp chúng tôi nhìn nhận rõ hơn những giá trị văn hóa, nghệ thuật cũng như vai trò của nó đối với đời sống tinh thần của người dân Phú Thọ.

Luận án sẽ đưa ra những đánh giá một cách khách quan về tính hiện hữu trên mọi phương diện của hát Gheo những năm gần đây. Từ đó, để có cái nhìn đúng đắn, và đưa ra những mô hình bảo tồn, phát huy nó trong thời đại ngày nay cho hợp lý, hiệu quả.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận án là hát Gheo. Đây cũng là một thể loại dân ca đặc sắc của cư dân vùng Phú Thọ. Nó được hình thành, tồn tại và phát triển trong sinh hoạt văn hóa của nhân dân từ xưa đến nay.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Mặc dù hát Gheo ở nhiều địa phương thuộc vùng châu thổ sông Hồng nhưng đề tài chỉ giới hạn ở phạm vi nghiên cứu dưới đây:

Về không gian chỉ nghiên cứu hát Gheo ở Phú Thọ, mà cụ thể là hát Gheo ở Nam Cường - Hương Nội (huyện Tam Nông), vì đây là địa điểm có thể coi là trung tâm của hát Gheo và còn tồn tại cho đến ngày nay.

Về thời gian chủ yếu nghiên cứu hát Gheo từ năm 1958 đến nay. Chúng tôi chọn điểm khởi đầu vào năm 1958 mà không chọn năm khác là bởi: Nằm trong kế hoạch khôi phục nghệ thuật dân gian, Vụ Nghệ thuật - Bộ Văn hóa cử nhạc sĩ Nguyễn Đăng Hòe đi nghiên cứu hát Gheo và nhạc sĩ Tú Ngọc nghiên cứu hát Xoan ở Phú Thọ, Cuối năm 1958 với công trình *Bước đầu tìm hiểu hát Gheo Phú Thọ*, bắt đầu từ đây hát Gheo chính thức được định danh và tên gọi ấy được lưu giữ cho đến nay.

4. Phương pháp nghiên cứu

4.1. Phương pháp luận

Hát Gheo là sản phẩm văn hóa tinh thần của người dân Phú Thọ. Hát Gheo có quá trình hình thành và phát triển, nên chúng tôi coi hát Gheo là một thực thể văn hóa trong một chỉnh thể văn hóa. Vậy nên, luận án thực hiện trên

cơ sở của khoa học folklore, và tất yếu nó phải được nhìn nhận bằng quan điểm chủ nghĩa duy vật biện chứng. Cụ thể là trên quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và theo tinh thần của Nghị quyết Hội nghị lần thứ 5 Ban Chấp hành Trung ương Đảng (Khóa VIII) về xây dựng một nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc.

4.2. Phương pháp nghiên cứu

Luận án sử dụng một số phương pháp nghiên cứu sau:

Phương pháp nghiên cứu liên ngành (Dân tộc học, Văn hóa học, Âm nhạc học).

Phương pháp khảo sát thực địa (phỏng vấn, quay phim, chụp ảnh, thu âm...).

Phương pháp tổng hợp, phân tích so sánh và hệ thống hóa.

5. Đóng góp của luận án

Luận án hy vọng sẽ là công trình nghiên cứu toàn diện về hát Gheo ở Phú Thọ. Thông qua các phân tích đánh giá, bước đầu đã tìm được một số giá trị của nó, để từ đó tìm ra những nét đặc trưng riêng của hát Gheo Phú Thọ.

Giải quyết được một số vấn đề như nguồn gốc ra đời, sự ảnh hưởng qua lại giữa hát Gheo Phú Thọ với các thể loại dân ca tiêu biểu khác.

Luận án khẳng định hát Gheo Phú Thọ là một trong những thể loại dân ca cổ có tính độc lập tương đối, nó không phải là sự cấy ghép với hát Xoan để trở thành thuật ngữ Xoan Gheo như nhiều người thường dùng trong quá khứ cũng như hiện nay.

Thông qua việc tìm ra giá trị của hát Gheo xưa, luận án hy vọng đưa ra được một mô hình bảo lưu và phát triển nó trong đời sống của cư dân Phú Thọ trước sự giao lưu văn hóa mang tính toàn cầu hiện nay.

6. Bố cục luận án

Ngoài phần mở đầu (6 trang), kết luận (5 trang), tài liệu tham khảo (10 trang), phụ lục (91 trang), nội dung luận án có cấu trúc 3 chương:

Chương 1: *Tổng quan về không gian văn hóa Phú Thọ và tình hình nghiên cứu hát Ghẹo Phú Thọ*

Chương 2: *Đặc điểm của hát Ghẹo Phú Thọ và so sánh hát Ghẹo Phú Thọ với một số loại dân ca khác.*

Chương 3: *Những giá trị của hát Ghẹo Phú Thọ và thực trạng hát Ghẹo Phú Thọ hiện nay.*